

در مسير نبايد ها

نشست

درس پژوهی درس کاوی

منم منم، دست بردارید؛ از همین مجله شروع کنید. آن را بخوانید، درباره مطالب با هم بحث و تبادل نظر کنید. حتی می‌توانید این شیوه تعامل را به دانش‌آموزان خود، برای برقراری ارتباط بهتر یاد دهید.

مشخص‌شدن استراتژی سازمان و بومی‌سازی مکانیسم آموزشی: برای اینکه بتوانیم پیشرفت چشمگیری داشته باشیم باید راه خود را پیدا کنیم. مجموعه شما باید در سعی بین صفا و مروه به یک خروجی مشترک برسد و استراتژی آموزشی خود را داشته باشد. آموزش بدون رقابت و بدون تست، در ۹ سال اول تحصیلی، پیشنهاد من به شما است. ۳ سال دبیرستان را بگذارید برای بحث کنکور و تست، همان‌طور که در دنیا است و قابل حذف هم نیست. نباید همه زیر شاخص رتبه و نمره فدا شوند تا تنها تعداد محدودی به رتبه‌های درخشان برسند، در نهایت همین برگزیده‌ها هم آینده‌اشان نامعلوم باشد. به سوی سازمان یادگیرنده، یعنی جایی که همه در آن یاد می‌گیرند. به طور مثال در ژاپن، نظام آموزشی اول به چگونگی کار سازمان یادگیرنده می‌پردازد، بعد محتوای درس، طرح درس و در آخر از معلم می‌خواهد که تغییر کند، ولی در ایران این ترتیب برعکس است. از معلم می‌خواهند همه این تغییرات را انجام دهد.

سپس دکتر آرانی با اشاره به نیروهایی که در این ۳ سال، با انجام فعالیت درس پژوهی به توانمندی خوبی رسیدند و امیدواری نسبت به ادامه این راه، گفت: «شما می‌توانید با گسترش این فعالیت در سال‌های آینده دست دیگران را هم بگیرید. در نظر داشته باشید، ما گاهی می‌خواهیم نتایج اعمالمان را تا زنده هستیم ببینیم، در صورتی که اگر فردی رشد یافته باشد، کاری را انجام می‌دهد که ۶۰ سال بعد دیده شود. گاهی بچه‌ها می‌گویند مطلبی را که گفتید، نگرفتیم.

اینکه چگونه کلاس را مشاهده و پیاده کنیم تا درس پژوهی و درس کاوی به درستی انجام گیرد، معلول طرح درس است. طرح درس‌های طولانی نتیجه عملی ندارد و باید زمان تعیین شده و اهداف هر درس با هم هماهنگ باشد. همچنین تاکید کرد با تست و رقابت، توان بچه‌ها را نگیرید و هیچ دانش‌آموزی را تحقیر نکنید

فعالیت درس پژوهی با هدف بهسازی تدریجی آموزش، سه سال است که در مجتمع آموزشی جوادالائمه انجام می‌شود. طبق روال سال‌های گذشته در آستانه سال تحصیلی جدید، نشستی با حضور معلمان، مدیران، مسئولان آموزشی و آقایان، «محمد رضا سرکارآرانی»، «محمد ناصری» و «محببت‌الله همتی» در دو بخش درس پژوهی و درس کاوی برگزار شد. در ابتدا مدیرعامل مجتمع آموزشی «غلامعلی سفید» بعد از مقدمه‌ای کوتاه گفت: اجازه ندهیم سابقه‌های ذهنی بر آموزه‌های جدید غالب شود و درس پژوهی را نیازمند توجه و ممارست همراه با عمل دانست. سپس «سید محسن گلدان‌ساز» با اشاره به حضور دکتر سرکارآرانی در این نشست به‌عنوان یک فرصت، «در تمنای یادگیری» را عنوان کتابی معرفی کرد که چکیده تجربیات دکتر آرانی است و باید واژه به واژه آن را خواند. همچنین بر خوانش دقیق‌تر نشریه «مدرسه ما» که از تولیدات مجتمع آموزشی و خود معلمان است، تاکید کرد. با اتمام سخنان آقای گلدان‌ساز، دکتر آرانی در سومین دیدارش با جمع حاضر، نکات جالب و ارزنده‌ای ارائه کرد، که چکیده‌ی آن را در زیر می‌خوانید:

تغییر از درون، نه بیرون (الگوپذیری):

در این سه سالی که از شروع درس پژوهی می‌گذرد همه ما تغییر کردیم شما، من و دنیا. برای رسیدن به خوشبختی باید تغییر کرد، آن هم از درون، از دست و قلب و ذهن. البته این تغییر سخت است! ولی سازمان‌ها، جوامع و آدم‌های مهم، تغییر کردند تا بزرگ شدند. مرحوم مریم میرزاخانی، علامه طباطبایی، ماندلا، گاندی و دیگر آدم‌های بزرگ دقیقا برای کارهایی که انجام ندادند، بزرگ شدند. مشکل ما اینجا است که ما هراس داریم از هرس، (کارهایی که نباید کرد). شما هم اگر می‌خواهید بزرگ شوید، باید ببیند چه کارهایی را نباید انجام داد! بدانید چگونه الگو بگیرید و از آگاهی نترسید. تکلیف خود را معلوم کنید.

ضرورت گفت‌وگو بین دو پارادایم رقابت و هم‌کاری:

گرفتاری ما این است که گفت‌وگوی حرفه‌ای بلد نیستیم. شما می‌بایست در جایی ترمزدستی را بکشید و شروع به حرف زدن با یکدیگر کنید. اصل را بر هم‌کاری بگذارید، از

پاسخ می‌دهم زود هست تا بفهمید، من خودم ۲۰ سال زمان بُرد تا متوجه شدم. به یاد داشته باشید که یادگیری بسیار گران است.»

پس از پایان صحبت‌های دکتر آرانی، خانم «زهرا ابدی»، کلاس خود با موضوع «تغییر خشکی‌ها و دریاها»، را تشریح کرد. متن ارائه شده به صورت دقیق به انعکاس آنچه در کلاس اتفاق افتاده بود از محتوای آموزشی تا سوال و جواب‌های دانش‌آموزان و رفتار آن‌ها، پرداخت. نکته جالب توجهی که دکتر آرانی در خوانش این کلاس بر آن تاکید کرد، حضور چهار دانش‌آموز هم‌نام (فاطمه) و در پی آن لزوم توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و مشاهده دقیق رفتارشان در کلاس از سوی معلم، بود. این نوع پردازش و بازبینی کلاس در حیطه درس کاوی قرار می‌گیرد. خانم ابدی با اشاره به این نکته که در یک کلاس فعال و پویا، هم معلم و هم دانش‌آموزان به دنبال یادگیری هستند، عنوان کرد در این مسیر آموختن که:

• در کلاس دانش‌آموزان مسیر تدریس را به من نشان داده و باید در این مسیر راهنمای خوبی برای آن‌ها باشم. در همین راستا باید بتوانم تعاملات و گفت‌وگوهای سازنده خود را با هم‌کارانم گسترش دهم. چون درس‌پژوهی چیزی به غیر از تدریس بر مبنای یادگیری و پیشرفت معلم و دانش‌آموز نیست. بنابراین هرگز درس‌پژوهی را کاری اضافه بر وظیفه معلمی خود، قلمداد نمی‌کنم.

• تمرین کنم تا اطلاعات و تجربیات خود را به راحتی با دیگران در میان بگذارم و از تجربیات آن‌ها استقبال کنم. در مراحل درس‌پژوهی، مشاهده تعامل من و هم‌کاران از سوی دانش‌آموزان، باعث جلب اعتماد بیشتر آن‌ها و تقویت روحیه هم‌کاری و سازگاری بین دانش‌آموزانم می‌شود.

• تدریس‌های مبتنی بر درس‌پژوهی، یادگیری و ماندگاری بیشتری در ذهن من و دانش‌آموزانم داشته است.

• به دانش‌آموزانم اعتماد کنم و فراموش نکنم که ایجاد ارتباطی صمیمی بین من و آن‌ها بازدهی و لذت یادگیری را دوچندان می‌کند. همچنین یادگیری دانش‌آموزانم را فدای زمان و چارچوب طرح درس نکنم.

• نگاه و توجه خود را به سمت دانش‌آموزانی ببرم که تا امروز در کلاس کمتر دیده شده‌اند.

• به دانش‌آموزانم فرصت دهم و باور داشته باشم که آن‌ها استعداد و توانایی‌های متعددی در زمینه تدریس و بیان مفاهیم جدید دارند که گاهی هرگز به ذهن من خطور نخواهد کرد.

مشکل اینجا است که ما هراس داریم از هرس، (کارهایی که نباید کرد). شما هم اگر می‌خواهید بزرگ شوید، باید ببینید چه کارهایی را نباید انجام داد! بدانید چگونه الگو بگیرید و از آگاهی نترسید. تکلیف خود را معلوم کنید.

در پایان اینکه هرگز در برابر تغییر به سمت بهتر شدن، مقاومت نکنم و از نقد شدن نهراسم.

درس کاوی

پس از بررسی کار خانم ابدی، در بخش دوم نشست، درس کاوی انجام گرفت. در طول سال تحصیلی ۹۵-۹۶ این فعالیت در پایه دوم اجرا شد. به این منظور گروهی از کارشناسان آموزش، با لیزی که به دنبال نحوه ارتباط عاطفی و شناختی معلم و دانش‌آموز، توجه معلم به تفاوت‌های فردی، مشارکت دانش‌آموزان در کلاس، توجه به اهداف درس، استفاده از ابزار آموزشی و در مجموع کیفیت تدریس بود، کلاس معلمان را مشاهده کردند. سپس گروه

مشاهده‌گر در گفتگویی با معلم، به تبادل نظرات پرداخت. در نهایت شیوه تدریس و نکات گفته شده را معلمان به قالب نوشتاری در آوردند.

در همین راستا، درس کاوی انجام شده در کلاس خانم زینب بروهان با موضوع «روخوانی و روان‌خوانی سوره فیل»، بررسی شد. بعد از توضیح خانم

بروهان، دکتر آرانی با ایجاد فضایی برای بحث و گفت‌وگو، نمونه‌ای از فعالیت درس کاوی را با پرسش و پاسخ از معلمان انجام داد و در جمع‌بندی نهایی گفت، اینکه چگونه کلاس را مشاهده و پیاده کنیم تا درس‌پژوهی و درس کاوی به درستی انجام‌گیرد، معلول طرح درس است. طرح درس‌های طولانی نتیجه عملی ندارد و باید زمان تعیین شده و اهداف هر درس با هم هماهنگ باشد. همچنین تاکید کرد با تست و رقابت، توان بچه‌ها را نگیرید و هیچ دانش‌آموزی را تحقیر نکنید.

سپس آقای گلدان‌ساز با صحبت‌های خود مبنی بر اینکه اگر قرار است کاری انجام‌گیرد، مقدمات آن نیز باید در نظر گرفته شود و تاکید بر شرکت در فعالیت‌های درس‌پژوهی و درس کاوی با باور قلبی، این نشست را به پایان رساند ...

نباید همه زیر شاخص رتبه و نمره فدا شوند تا تنها تعداد محدودی به رتبه‌های درخشان برسند، در نهایت همین برگزیده‌ها هم آینده‌اشان نامعلوم باشد.

دقت در کار و رسیدن به نتایج بهتر در آموزش می‌شود.

آیا فراگیران برای انجام فعالیت‌ها شوق کافی دارند؟
شریفی نژاد: بله.

دهقان: بله. بسیار زیاد.

اصفهان‌پور: باتوجه به اینکه در فرآیند درس‌پژوهی، فراگیران نقش اصلی را ایفا می‌کنند و به‌صورت کاملاً مشارکتی فعالیت دارند؛ پس مشاهده و درک نتایج به‌طور عینی، شوق و انگیزه مضاعفی در آن‌ها برای به‌انجام‌رساندن کار ایجاد می‌کند.

آیا درس‌پژوهی سازنده تفاوت‌های فردی است؟

شریفی نژاد: بله. علاوه‌بر توجه به تفاوت‌های فردی، باعث آشکار شدن تفاوت‌ها می‌شود.

دهقان: بله. در هر موضوع، هر فردی نظر و عقیده‌ای متفاوت دارد که وقتی در گروه مطرح شود با نظر دوستان کامل یا تصحیح می‌شود. پس همین تفاوت‌های فردی است که باعث نتایج سازنده می‌شود.

اصفهان‌پور: در فرآیند درس‌پژوهی علاوه‌بر یادگیری مشارکتی، فعالیت گروهی و... می‌توان به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان پی برد.

برای گروه‌ها نتیجه‌گیری مهم‌تر است یا فرآیند کار؟
شریفی نژاد: برای گروه معلمان درس‌پژوهی هم فرآیند کار و هم نتیجه مهم است.

دهقان: فرآیند کار مهم‌تر است. چون امکان به نتیجه مطلوب رسیدن وجود ندارد، ممکن است گروه‌ها دوباره روند کار را برای گرفتن نتیجه مطلوب‌تر تغییر دهند.

اصفهان‌پور: شاید تنها یک نتیجه‌گیری کلی در انتهای درس‌پژوهی نمایش داده شود. اما در واقع بعد از انجام پروژه درس‌پژوهی آنچه قابل مشاهده و گفت‌وگو می‌شود؛ روند فعالیت است. زیرا انتخاب بهترین و قابل‌درک‌ترین مسیر آموزش، جزو دغدغه‌های اصلی معلمان در سال آینده به‌شمار می‌آید.

گزارش‌های درس‌پژوهی همیشه نتایج مطلوب و رو به پیشرفت را نشان می‌دهد! آیا در واقعیت هم شاهد این موضوع هستید؟

شریفی نژاد: این نکته همان چیزی است که از آن غفلت شده. یک فعالیت تکمیلی لازم هست تا مشخص کند، من به‌عنوان معلم وقتی گزارش درس‌پژوهی دیگران را می‌بینم چقدر مشتاق استفاده از آن هستم! و استفاده از آن چه نتایجی در بر دارد. مجموعه این فعالیت‌ها میزان استقبال، موفقیت، اثربخشی و نقاط ضعف هر موضوع را از دیدگاه دیگران تعیین می‌کند.

در راستای پروژه درس‌پژوهی، برای آگاهی از نگاه و نظر برخی از معلمان که تجربه شرکت در این فعالیت را داشتند، سوالاتی طرح شد. خانم‌ها مژگان شریفی‌نژاد، نرگس دهقان و مانده اصفهان‌پور با پاسخ به پرسش‌ها در این بخش ما را همراهی کردند.

درس‌پژوهی را با علاقه و انگیزه شخصی خود انتخاب کردید یا برای انجام وظیفه بوده است؟

شریفی نژاد: درس‌پژوهی را با علاقه شخصی انتخاب کرده‌ام. به‌نظر من اگر داشتن ایده‌های جدید و پیگیری برای عملی کردن آن‌ها را از معلمی حذف کنیم، کار بسیار سخت و کسل‌کننده‌ای خواهیم داشت.

دهقان: انگیزه شخصی.

اصفهان‌پور: ابتدا این طرح از طریق مجتمع اعلام شد و شاید انجام آن نوعی وظیفه کاری بود. ولی پس از مدتی کوتاه با شناخت، مطالعه و برگزاری جلسات درس‌پژوهی، شور و اشتیاقی فراتر از انتظار برای ادامه و به‌ثمر رساندن اهداف درس‌پژوهی در من ایجاد شد.

در مسیر درس‌پژوهی ترجیح می‌دهید تنها، یا به‌صورت مشارکتی پیش بروید؟

شریفی نژاد: بستگی به افراد گروه دارد، قطعاً کار کردن با یک گروه پویا و فعال بسیار فرح‌بخش است و برعکس کار با گروه کارشکن و خموده، سخت و دشوار است.

دهقان: صددرصد مشارکتی.

اصفهان‌پور: یکی از بهترین راه‌ها برای رسیدن به اصلی‌ترین هدف در انجام یک پروژه، کار مشارکتی است. درس‌پژوهی نیز زمانی بهترین نتیجه را می‌دهد که یک تیم همراه و هم‌کار به‌صورت گروهی و مشارکتی فعالیت کنند.

مدرسه، معلم و دانش‌آموز چگونه می‌توانند برای اثربخشی بهتر در فرآیند درس‌پژوهی عمل کنند؟

شریفی نژاد: مدرسه، با فراهم کردن زیرساخت‌های لازم و اعتماد به ایده‌های جدید معلمان؛ معلم، با انتخاب طرح‌هایی براساس نیازهای واقعی دانش‌آموزان و پیدا کردن راهی برای عملی کردن آن‌ها؛ دانش‌آموز، با اعتماد به معلم و هم‌کاری مفید با او می‌تواند به پیش‌برد بهتر درس‌پژوهی کمک کند.

دهقان: مدرسه، با فراهم کردن امکانات لازم و معلم، با وقت گذاشتن بیشتر.

اصفهان‌پور: زمانی می‌توان بهترین اثربخشی را در فرآیند درس‌پژوهی دید که هم‌کاری گام‌به‌گام، همراهی و هم‌دلی بین مدرسه، معلم و دانش‌آموزان وجود داشته باشد. این عوامل باعث ایجاد انگیزه،

دهقان: بله همه گروه‌ها برای نتیجه‌گیری مطلوب تلاش می‌کنند. اما برای مثال، امسال در گروه ما قسمتی از کار بی‌فایده بود و کنار گذاشته شد و دوباره تلاش کردیم تا راه حل بهتری پیدا کنیم.

اصفهان‌پور: از آنجا که طرح‌های درس‌پژوهی در حضور معلمین و با نظارت دقیق هم‌کاران انجام می‌گیرد، بازاندیشی‌های پس از تدریس، تاثیر زیادی بر روند کار و در نهایت نتیجه مطلوب دارد.

در ارتباط با کلمات زیر، جملات کوتاه بنویسید.
درس پژوهی، هدف از درس پژوهی، رقابت، انگیزه، عمق بخشی، ارزیابی

شریفی نژاد:

درس پژوهی: فرآیندی است که معلمی را مثل آب جاری می‌کند.

هدف از درس پژوهی: رفع موانع و مشکلات آموزشی و پرورشی دانش‌آموزان.

رقابت: در پیشی گرفتن من امروز از من دیروز می‌تواند مفید باشد. یعنی رقابت هرکس با خودش.

انگیزه: عاملی برای یادگیری عمیق‌تر دانش‌آموز.

عمق بخشی: معنی دار کردن یادگیری از طریق بسط دادن و ارتباط آن با یادگیری‌های قبلی.

ارزیابی: سنجیدن کمی یا کیفی عملکردها.

دهقان:

هدف از درس پژوهی: ارتقای سطح کیفیت آموزش معلمان.

رقابت: در درس پژوهی جایگاهی ندارد.

انگیزه: مشورت و طرح ایده‌های جدیدتر و بهتر.

عمق بخشی: هدف درس پژوهی.

ارزیابی: ارزیابی روش‌های مختلف برای آموزش و پرورش دانش‌آموزان.

اصفهان‌پور:

درس پژوهی: رویکردی نوین در توسعه حرفه‌ای معلمان.

هدف درس پژوهی: ایجاد الگویی مناسب برای توانمندسازی معلمان.

رقابت: همه با تلاش می‌بایست، حس هم‌کاری و مشارکت را جایگزین واژه رقابت کنیم. تا سازندگی، بالندگی و آرامش را برای دانش‌آموزان به ارمغان آوریم.

انگیزه: به تکاپو و کنکاش افتادن ذهن معلمان و دانش‌آموزان. همچنین تغییر روش تدریس سنتی به روش‌های مشارکتی و فعال بهترین انگیزه برای درس‌پژوهی می‌باشد.

عمق بخشی: انجام صحیح مراحل درس‌پژوهی برابر است با درک، عمق بخشی و یادگیری آسان و قابل فهم مفاهیم آموزشی در بین دانش‌آموزان.

ارزیابی: ارزیابی به موقع در پایان هر مرحله از درس‌پژوهی موجب تسریع و رسیدن به هدف و نتایج بهتر آموزشی می‌شود.

راه‌کارهایی را برای رواج بیشتر درس‌پژوهی در عمل، توضیح دهید؟

شریفی نژاد: برای پاسخ یک سوال دیگر مطرح می‌کنم. آیا درس‌پژوهی فرآیندی است که فقط به معلم اختصاص دارد؟ به نظر من اگر بخواهیم رو به جلو پیش برویم باید همه اجزای مجموعه باهم پیشرفت کنند. با این توصیف درس‌پژوهی باید بین معاونین، مدیران و... هم گسترش یابد تا اثربخشی بیشتری در پیشرفت مجموعه داشته باشد.

دهقان: به نظر من درس‌پژوهی در عمل رواج بیشتری دارد فقط کمتر به روی کاغذ آورده می‌شود. من مشاهده کرده‌ام معلمان در اکثر زنگ‌های تفریح یا هر زمان کوتاهی در مورد درس یا دانش‌آموزان باهم هم‌فکری و از نظرات یکدیگر استفاده می‌کنند. سپس به دنبال پیدا کردن راه کار مناسب هستند. به نظر من یکی دیگر از راه‌های رواج درس‌پژوهی این است که رقابت از میان معلمان حذف شود و حس انتقادپذیری افزایش پیدا کند.

اصفهان‌پور: یکی از مهم‌ترین کارکردهای درس‌پژوهی تبدیل مدرسه به سازمان یادگیرنده است. مدرسه به عنوان یک سازمان یادگیرنده باید فضایی را فراهم کند تا معلم به عنوان پژوهش‌گر بتواند یک فضای علمی در مدرسه ایجاد کند. به معلم‌ها آزادی عمل داده شود و معلم به این باور برسد که نظرات و ایده‌های هر چند کوچک او مورد حمایت مسئولین مدرسه قرار می‌گیرد. همچنین تشکیل کارگاه‌های درس‌پژوهی با حضور اساتید و پیشکسوتان بسیار حایز اهمیت است. معرفی کتاب‌های مفید در این زمینه و صرف وقت برای مطالعه گروهی معلمان و بحث و تبادل نظر پیرامون مباحث مطالعه شده، بر رواج درس‌پژوهی تأثیر بسزایی دارد...